

مرجعنامه
 عنوان و نام پدیدآور: Mahrizi, Mahdi
 چایگاه حدیث در علوم مختلف/ مهدی مهریزی [برای] دانشگاه قرآن و حدیث، مرکز آموزش الکترونیکی.
 قم: موسسه علمی فرهنگی دارالحدیث، سازمان چاپ و نشر، ۱۳۹۹.
 ۲۰۸ص.
 درس گفتار: ۴۲.
 مکان آموزشی مرکز آموزش الکترونیکی.
 978-622-207-098-4 :
 شابک
 وضعیت فهرست نویسی: فنی
 یادداشت: کتابنامه، ص. ۲۰۸-۲۰۵
 موضوع: حدیث
 موضوع: Hadith
 شناسه افزوده: دانشگاه قرآن و حدیث، مرکز آموزش الکترونیکی
 شناسه افزوده: موسسه علمی فرهنگی دارالحدیث، سازمان چاپ و نشر
 رده بندی کنگره: BP۱۰۹
 رده بندی دیویی: ۲۷۹/۲۴
 شماره کتابشناسی ملی: ۶۲۰۸۰۷۵

جایگاه حدیث در علوم مختلف

مهدی مهریزی

ارزیاب: دکتر احمد غلامعلی	ویرایش علمی وفنی: دکتر محسن رفعت، محمد مهدی خوش قلب، محمد مهدی حیدری
طرح جلد: حسن فرزنانگان	صفحه آرا: مهدی خوش رفتار اکرم

ناشر: سازمان چاپ و نشر دارالحدیث • چاپ: اول/ ۱۳۹۹ • چاپخانه: دارالحدیث

شمارگان: ۵۰۰ • قیمت: ۲۵۰۰۰ تومان • شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۰۷-۰۹۸-۴

محل پخش

دفتر مرکزی: قم، میدان شهدا، خیابان معلم، پلاک ۱۲۵ تلفن: ۰۲۵ ۳۷۷۴۰۵۲۳

فاکس: ۰۲۵ ۳۷۷۴۰۵۷۱ / ص. پ ۴۴۶۸ / ۳۷۱۸۵

نمایشگاه دائمی علوم حدیث (قم، خیابان معلم) مجتمع ناشران، طبقه همکف پلاک ۲۹ تلفن: ۰۲۵ ۳۷۷۴۰۵۴۵

شهری، حرم حضرت عبدالعظیم حسنی (ع) صحن کاشانی تلفن: ۵۵۹۵۲۸۶۲

<http://darolhadith.ir>

کلیه حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است.

درس
گفتار
۴۲

معاون آموزشی مرکز آموزش الکترونیکی

جایگاه حدیث در علوم مختلف

مهدی مهریزی

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
دانشگاه قرآن حدیث
مرکز آموزش الکترونیکی

سخن‌منا

«منا» عنوان مجموعه «متون تدوینی نشر مرکز آموزش الکترونیکی دانشگاه قرآن و حدیث» است. این متون از آغاز تأسیس مرکز- سال ۱۳۸۳- تاکنون به عنوان منابع درسی دانشجویان در مقاطع کارشناسی و ارشد همواره تدریس شده است. بخشی از متون آموزشی مرکز، توسط ناشران دانشگاهی، مانند سمت، منتشر شده است، از سال ۱۳۹۵ مرکز تصمیم گرفته تا همه منابع درسی را به دو صورت ذیل آماده و منتشر نماید:

درس نوشتار

این اصطلاح به متونی اطلاق می‌شود که استاد افزون بر تدریس، مطالب دروس را قلمی نیز کرده است.

درس گفتار

این عنوان به بخشی از جزوات آموزشی مرکز اطلاق می‌شود که به جهت فقدان متن مکتوب یا منبع مقبول در آن ماده درسی، همان گفتار استاد در تولید بسته‌های درسی چندرسانه‌ای، پیاده و پس از بازنویسی و تغییرات ویرایشی، برای تسهیل در مطالعات و آزمون، به صورت موقت منتشر می‌شود. امید است صاحبان این آثار فرصت یابند تا این درس گفتارها را به کتاب‌های منقح تبدیل نمایند.

شایان ذکر است که با توجه به فقر منابع در موضوعات کتاب‌ها و یا نگاه‌های نو صاحبان آثار، بسیاری از این جزوات در مراکز معتبر دانشگاهی و حوزوی در حال تدریس است.

از خوانندگان گرامی به جهت برخی کاستی‌های احتمالی در ویرایش و یا استنادها، که از ناحیه مرکز- و نه صاحبان آثار- رخ داده، صمیمانه عذرخواهیم.

فهرست مطالب

۱۱	مقدمه.....
----	------------

درس اول: تعریف علوم حدیث و شاخه‌های آن

۱۳	قرآن و حدیث، و دانش‌های پیرامون آن دو.....
۱۴	شاخه نخست: علم ارزیابی صدور.....
۱۴	الف - بررسی سندی.....
۱۵	ب - نقد متن.....
۱۶	شاخه دوم: قواعد فقه الحدیث.....
۱۷	شاخه سوم: مصطلح الحدیث.....
۱۸	دسته‌بندی اصطلاحات حدیثی.....
۱۸	شاخه چهارم: تاریخ حدیث.....
۱۹	شاخه پنجم: فلسفه حدیث و علوم حدیث.....
۲۰	موقعیت درس «جایگاه حدیث در علوم مختلف» در میان مباحث علم الحدیث.....
۲۱	مباحث مطرح شده در این درس.....
۲۱	الف - رابطه حدیث با قرآن.....
۲۱	ب - جایگاه حدیث در معارف دینی.....
۲۱	ج - نقش حدیث در علوم اسلامی.....
۲۱	د - حجّیت خبر واحد.....
۲۲	منبع‌شناسی.....

درس دوم: رابطه حدیث با قرآن (۱)

۲۴	دیدگاه‌های مختلف در مورد رابطه حدیث با قرآن.....
۲۵	دیدگاه نخست: نظر مشهور مسلمانان.....
۲۵	دیدگاه دوم: نظر اخباری‌ها یا اهل حدیث.....
۲۵	دیدگاه سوم: عدم نیاز به حدیث (قرآن‌بسنَدگی).....
۲۶	دیدگاه چهارم: نظریه علامه طباطبائی.....
۲۷	نقد و بررسی نظریه‌های پیرامون رابطه حدیث با قرآن.....
۲۷	نقد دیدگاه اخباریون (اصلت حدیث و عدم حجّیت ظاهر قرآن).....
۳۰	دلایل اخباری‌ها بر قابل فهم نبودن قرآن بدون حدیث.....
۳۱	دلیل نخست.....
۳۱	دلیل دوم.....
۳۲	پاسخ دلیل نخست.....
۳۴	روایات دال بر جواز مراجعه مستقیم به قرآن.....
۳۷	پاسخ دلیل دوم اخباری‌ها.....

درس سوم: رابطه حدیث با قرآن (۲)

۴۱	منشأ و خاستگاه دیدگاه «قرآنیون» در دوره معاصر.....
----	--

۴۱	تاریخچهٔ پیدایش دیدگاه «قرآنیون» در دورهٔ معاصر
۴۲	دیدگاه سید احمدخان هندی
۴۲	دیدگاه چراغعلی، شاگرد سید احمدخان هندی
۴۳	دیدگاه محمد توفیق صدقی
۴۴	دیدگاه احمد صبحی منصور
۴۶	نتیجهٔ دیدگاه «قرآنیون»
۴۷	نقد دیدگاه «قرآنیون»
۵۰	دیگر منتقدان حدیث

درس چهارم: رابطهٔ حدیث با قرآن (۳)

۵۳	دیدگاه علامه طباطبایی در بارهٔ رابطهٔ حدیث با قرآن
۵۵	دلایل قرآنی
۵۵	دلیل نخست: فصاحت و بلاغت قرآن
۵۶	دلیل دوم: نور و بیان بودن قرآن
۵۷	دلایل روایی
۵۷	نخستین دلیل: احادیث عرضه
۵۷	دومین دلیل: روایات ارجاع دهنده به قرآن
۵۹	سومین دلیل: روایات نفی کنندهٔ ابهام از قرآن
۵۹	نقد نظریهٔ علامه طباطبایی
۶۱	نقد دلیل دوم قرآنی علامه: نور و بیان بودن قرآن
۶۱	نقد دلیل سوم قرآنی علامه: دعوت به تدبّر در آیات قرآن
۶۲	نقد دلیل اول روایی علامه: احادیث عرض و اشکال دور

درس پنجم: نظریهٔ «اصالت قرآن و حجّت حدیث»

۶۵	بررسی اشکالات مطرح شده بر نظریهٔ علامه طباطبایی
۶۸	ترجیح نظر علامه طباطبایی در مورد «رابطهٔ حدیث و قرآن»
۶۸	جایگاه و کارکرد حدیث
۶۹	۱. بیان تفصیلی مسائل اعتقادی
۶۹	۲. فهم تفاسیل احکام و مسائل فقهی
۷۰	۳. بیان تفاسیل مسائل تاریخی
۷۰	۴. بیان بطون قرآن
۷۱	۵. بیان تأویل آیات
۷۱	۶. بیان جری و تطبیق آیات
۷۲	۷. آموختن روش تفسیر قرآن
۷۲	اشکالی دیگر بر نظریهٔ علامه طباطبایی و نقد آن
۷۳	نکته
۷۴	نقد نظر مشهور
۷۵	اشکالی دیگر به علامه

درس ششم: نقش و قلمرو حدیث در معارف دینی و علوم اسلامی (۱)

۷۷	معارف دینی و علوم اسلامی
۷۸	انواع نگرش‌ها به حدیث
۷۸	۱. نگرش قدسی
۷۸	۲. نگرش تمدنی
۷۹	۳. نگرش میراثی
۸۲	قلمرو معارف حدیثی
۸۲	دیدگاه‌ها درباره قلمرو دین
۸۳	راه‌های دستیابی به قلمرو معارف حدیثی
۸۴	۱. بررسی محتوای احادیث
۸۴	۲. تحلیل قرآن
۸۴	۳. مراجعه به کتاب‌های حدیثی و دقت در تبویب آنها

درس هفتم: قلمرو معارف حدیثی با مراجعه به کتاب‌های حدیثی و دقت در تبویب آنها

۸۷	کتاب الکافی
۸۹	کتاب الوافی
۹۰	کتاب بحار الأنوار
۹۱	تفاوت بحار الأنوار با جوامع حدیثی پیشین
۹۲	کتاب الحیة
۹۳	نقش دانش محدث و نیازها و تحولات فکری، اجتماعی و سیاسی عصر او در تدوین کتب حدیثی
۹۵	نگاه به دین و تأثیر آن در تبویب نگارش‌های حدیثی
۹۶	انتظار درست از دین و منابع دینی
۹۷	دسته‌بندی معارف حدیثی

درس هشتم: نقش و قلمرو حدیث در معارف دینی و علوم اسلامی (۲)

۹۹	نکاتی در تکمیل مطالب دو درس گذشته
۹۹	نکته اول: روایات دال بر قلمرو حدیث
۱۰۱	نکته دوم: محتوای حدیث، مشابه محتوای قرآن
۱۰۲	نکته سوم: سنت ثبوتی و اثباتی
۱۰۳	دسته‌بندی موضوعات حدیثی
۱۰۴	۱. مسائل اعتقادی
۱۰۴	۲. مسائل طبیعی و تکوینی
۱۰۴	۳. مسائل اخلاقی
۱۰۴	۴. مسائل مربوط به آداب و رسوم
۱۰۵	۵. مسائل فقهی
۱۰۵	۶. مسائل تاریخی و سیره‌ای
۱۰۶	رسالت دین، حدود عصمت و دایره علم غیب
۱۰۷	اهمیت حدیث

درس نهم: تأثیر حدیث بر علوم اسلامی

درآمد	۱۰۹
تعریف علوم اسلامی	۱۰۹
نظر سید حسن صدر در باره علوم اسلامی	۱۱۰
نظر استاد محمدرضا حکیمی	۱۱۱
نظر شهید مرتضی مطهری	۱۱۱
تعاریف ممکن از علوم اسلامی	۱۱۲
تعریف اول	۱۱۲
تعریف دوم	۱۱۲
تعریف سوم	۱۱۲
تعریف چهارم	۱۱۳
تعریف مختار شهید مطهری	۱۱۴
تعریف مختار	۱۱۴
شاخه‌های علوم اسلامی و ارتباط آنها با حدیث	۱۱۵
تأثیر حدیث بر علم تفسیر	۱۱۵
شاهد اول	۱۱۶
شاهد دوم	۱۱۷
شاهد سوم	۱۲۰

درس دهم: حدیث و نسبت آن با علوم حدیث، علم کلام، علم اخلاق و علم فقه

درآمدی بر نقش حدیث در تمدن اسلامی	۱۲۳
حدیث و نسبت آن با تفسیر	۱۲۵
تفکیک میان کتب معروف به «تفسیر اثری» و «تفسیر روایی»	۱۲۵
حدیث و نسبت آن با علوم حدیث	۱۲۷
علم رجال و تنوع کتاب‌های رجالی	۱۲۷
علم درایه و تنوع مباحث درایی	۱۲۸
حدیث و نسبت آن با علم کلام	۱۲۹
حدیث و نسبت آن با علم اخلاق	۱۳۰
حدیث و نسبت آن با علم فقه	۱۳۱
گونه‌های مختلف کتب فقهی	۱۳۱

درس یازدهم: حدیث و نسبت آن با علوم اصول فقه، تاریخ و قصص، فلسفه و عرفان و ادبیات

حدیث و نسبت آن با علم اصول فقه	۱۳۵
حدیث و نسبت آن با علم تاریخ و قصص	۱۳۹
کتب تاریخی مسلمانان	۱۳۹
الف - کتب مغازی	۱۳۹
ب - کتب سیره	۱۳۹
ج - کتب شمائل	۱۳۹
د - کتب قصص قرآن	۱۳۹
ه - کتب شرح شخصیت روات	۱۴۰

۱۴۱	حدیث و نسبت آن با علوم فلسفه و عرفان
۱۴۲	حدیث و نسبت آن با ادبیات
۱۴۳	تأثیر حدیث بر لغت
۱۴۴	تأثیر حدیث بر نحو
۱۴۴	تأثیر حدیث بر شعر
۱۴۵	تأثیر حدیث بر امثال و حکم

درس دوازدهم: خبر واحد

۱۴۷	اهمیت بحث خبر واحد
۱۴۸	حجّیت خبر واحد
۱۴۹	منابع مرتبط با بحث حجّیت خبر واحد
۱۵۰	مخالفان حجّیت خبر واحد
۱۵۱	ادلّه حجّیت خبر واحد
۱۵۱	۱. ادله قرآنی
۱۵۲	الف - آیه نبأ
۱۵۲	ب - آیه نفر
۱۵۲	ج - آیه ذکر یا سؤال
۱۵۳	د - آیه کتمان
۱۵۳	ه - آیه اُذن
۱۵۴	۲. ادله روایی
۱۵۴	الف - اخبار علاجیه
۱۵۶	ب - اخبار ترغیب
۱۵۷	ج - اخبار رجوع (روایات دال بر مرجعیت عالمان)
۱۵۸	د - اخبار تسلیم
۱۵۸	۳. دلیل عقل
۱۵۸	۴. اجماع
۱۵۹	۵. سیره عقلا
۱۵۹	نکته

درس سیزدهم: دیدگاه عالمان شیعه در مورد حجّیت خبر واحد

۱۶۲	دیدگاه عالمان شیعه در مورد حجّیت خبر واحد
۱۶۲	الف - فقهای متکلم: مخالفت با حجّیت همه اخبار آحاد
۱۶۳	ب - دیدگاه اخباریون: موافقت با حجّیت همه اخبار واحد
۱۶۴	ج - دیدگاه‌های میانی
۱۶۴	۱. دیدگاه مرحوم کاشف الغطاء
۱۶۵	روایات مستحب
۱۶۵	روایات فقهی
۱۶۵	روایات اعتقادی
۱۶۶	۲. دیدگاه آیه الله خویی
۱۶۶	روایات اعتقادی

- روایات تکوینی و تاریخی ۱۶۶
۳. دیدگاه علامه طباطبائی (ره) ۱۶۷
۴. دیدگاه برخی فقهای معاصر ۱۶۸

درس چهاردهم: دیدگاه عالمان اهل سنت در مورد حجّیت خبر واحد

- و دیدگاه عالمان شیعه در مورد حجّیت خبر واحد در تفسیر قرآن ۱۷۰
- دیدگاه اهل سنت در باب حجّیت خبر واحد ۱۷۱
- دیدگاه اوّل ۱۷۱
- دیدگاه دوم ۱۷۲
- دیدگاه سوم ۱۷۲
- دیدگاه چهارم ۱۷۲
- دیدگاه پنجم ۱۷۳
- سه موضوع با محوریت خبر واحد ۱۷۴
- موضوع اوّل: حجّیت خبر واحد در روایات تفسیری ۱۷۴
- دیدگاه عالمان شیعه در مورد حجّیت خبر واحد در تفسیر قرآن ۱۷۶
۱. حجّیت خبر واحد در تفسیر ۱۷۶
۲. عدم حجّیت خبر واحد در تفسیر ۱۷۷
۳. تفصیل در حجّیت روایات تفسیری ۱۷۹
- ارزیابی دیدگاه عالمان شیعه در مورد حجّیت خبر واحد در تفسیر قرآن ۱۸۱

درس پانزدهم: حجّیت خبر واحد در مباحث اعتقادی

- موضوع دوم: حجّیت خبر واحد در مباحث اعتقادی ۱۸۵
- قول اوّل ۱۸۷
- قول دوم ۱۸۸
- قول سوم ۱۸۸
- قول چهارم ۱۸۹
- قول پنجم ۱۸۹
- قول ششم ۱۹۰
- نظر شیخ مرتضی انصاری (ره) در جمع‌بندی اقوال ۱۹۱

درس شانزدهم: حجّیت خبر واحد در مستحبات و آداب و رسوم

- تفاوت «اعتقاد» و «معرفت» ۱۹۶
- نظریه مختار در حجّیت خبر واحد در مباحث اعتقادی ۱۹۷
- موضوع سوم: حجّیت خبر واحد در مستحبات و آداب و رسوم ۱۹۸
- روایات «مَنْ بَلَغَ» ۱۹۹
- ارزیابی روایات «مَنْ بَلَغَ» ۲۰۱
- نظر برگزیده ۲۰۲
- فهرست منابع و مآخذ ۲۰۵

مقدمه

تاریخ علم و فلسفه علم، دو رشته نو بنیاد در حوزه علم در این سده اخیر است. این دو رشته، در گذشته به صورت مستقل مورد توجه عالمان و اندیشمندان نبود. نقطه مشترک این دو رشته، نگاه بیرونی به علم است؛ یکی از منظر تاریخی به علم می نگرد و دیگری از منظر تعقلی.

برای رشد و تعالی علوم و این که هر دانشی بر جای خود بنشیند و به اهداف منظور از آن برسد، پرداختن به این دو رشته علمی لازم و بلکه ضروری است. امروزه در مراکز آکادمیک جهان، در کنار تدریس هر رشته از علوم، تاریخ و فلسفه آن نیز تدریس می شود. در تاریخ هر علمی، چگونگی پیدایش، فراز و فرودها، تحولات، جریان های فکری مختلف، مکان های تأثیرگذار و قومیت های مؤثر بر آن علم و... مورد بررسی قرار می گیرد، و در فلسفه هر علمی، آن علم به عنوان یک پدیده، مورد مطالعه تعقلی قرار می گیرد و از چستی و چرایی آن و مسائلی از این دست بحث می شود. ماهیت آن علم، اهداف و مقاصد آن، نسبت آن با دیگر علوم، زبان آن و مسائلی از این دست، مباحث مهم فلسفه علم را تشکیل می دهند.

دانش حدیث به عنوان یکی از علوم ریشه دار و عمیق در فرهنگ اسلامی، از قاعده پیش گفته مُستثنا نیست و باید به تاریخ و فلسفه آن پرداخته شود.

در تاریخ حدیث، از مباحثی چون: چگونگی شکل گیری حدیث، کتابت و نقل، حوزه ها و مکاتب، پدیده جعل و وضع، مذاهب و حدیث، جنسیت و حدیث، مناهج محدثان، شرح حال راویان و... سخن می رود، و در فلسفه حدیث، از مباحثی چون: ماهیت حدیث، نسبت حدیث با قرآن، قلمرو حدیث، زبان حدیث، نسبت حدیث با علوم اسلامی و طرق احراز حجّیت حدیث، بحث می شود.

به نظر می رسد در پس ذهن طراحان درس «جایگاه حدیث در علوم مختلف» با توجه به سرفصل های آن، پرداختن به برخی از موضوعات فلسفه حدیث بوده است؛ اگرچه چنین نامی برای آن انتخاب نکرده اند. البته برخی از سرفصل های این درس را می توان از منظر

تاریخ حدیث نیز مورد توجه قرار دارد.

سرفصل‌های عمده‌ای که برای این درس تعریف شده است، عبارت‌اند از:

- رابطه قرآن و حدیث

- جایگاه حدیث در معارف دینی (قلمرو حدیث)

- تأثیر حدیث بر علوم اسلامی

- خبر واحد

این چهار موضوع، تناسب اصلی را با فلسفه حدیث دارند و البته بحث تأثیر حدیث بر علوم اسلامی را می‌توان در دو وجه مطرح کرد: وجه تاریخ علم حدیث و وجه فلسفه علم حدیث. این کتاب، تحریر درس «جایگاه حدیث در علوم مختلف» برای مقطع کارشناسی ارشد مجازی دانشگاه قرآن و حدیث است که در سال ۱۳۹۲ با صبغه «فلسفه حدیث» تدریس شده است.

گفتنی است نویسنده، این درس را سال‌ها پیش، در دانشکده اصول الدین قم و نیز در دانشگاه قرآن و حدیث و دانشگاه آزاد اسلامی - واحد علوم و تحقیقات، تدریس کرده بود و حاصل آن تجربه‌ها در این تدریس مجازی به کار گرفته شد.

در پایان، لازم می‌دانم از اساتید و دوستانی که در به ثمر نشستن این درس گفتار سهم داشته‌اند، تشکر کنم. به طور ویژه یاد می‌کنم از:

- حجة الاسلام و المسلمین دکتر مهدی غلامعلی به جهت اهتمام و پیگیری برای نشر این اثر؛

- حضرات آقایان: محسن رفعت، محمدمهدی حیدری و محمدمهدی خوش‌قلب به جهت ویرایش محتوایی و صوری این اثر؛

- آقای سید علی سیدابراهیمی به جهت اعمال اصلاحات ویرایشی.

والحمد لله

مهدی مهریزی

چهارشنبه ۵ اردیبهشت ۱۴۹۷، ۹ شعبان ۱۴۳۹ ق

۲۵ آوریل ۲۰۱۸ م